Lines of Freedom: Contemporary Arab Caricature

Linie svobody: Soucasná arabská karikatura

Caricature: Nadia Khiari

Několik slov o výstavě

Milé návštěvnice, milí návštěvníci,

vítejte na výstavě „Linie svobody: Současná arabská karikatura“. Představujeme Vám zde zlomek bohaté tvorby arabských umělců a umělkyň zabývajících se karikaturou. Přesto se jedná o zlomek kvalitní, který zahrnuje tři autory ze tří různých arabských zemí.

Proč jsme se rozhodli tuto výstavu zorganizovat?
Vedly nás k tomu tři důvody. Zaprvé (evropské) karikatury ve spojení s arabským, potažmo muslimským světem a reakce na ně vyvolaly i v České republice velikou pozornost a rozsáhlou debatu o hranicích svobody vyjadřování. Zadruhé, spolu s tzv. arabským jarem se i do naší evropské pozornosti dostaly některé případy prolamování politicky nebo společensky vymezených linií svobody arabskými umělci. A zatřetí, karikatura jako žánr otevírá mnoho možností. Může například podtrhnout to, co máme společné napříč různými společnostmi. Zároveň ale i často napoví něco o společenských problémech, citlivých tématech, aspiracích a nadějích.

Všechny tyto tři důvody mají jedno společné, ať už vyřčené nebo implicitní. Spojuje je právě koncept linií, tedy určitých hranic, které se překračují, posouvají, stanovují, atakují, redefinují a které mají zpětně vliv na to, jak přemýšlíme a o čem přemýšlíme. Kouzlo těchto linií spočívá v tom, že jsou společenským konstruktem, a tedy podléhají změnám, které může vyvolat a usměrňovat každý z nás. Tedy i tato výstava a tento katalog svým způsobem tyto linie překreslily.

A to je i naším cílem: nabídnout prostor, kde se naše a Vaše představy střetnou s novými informacemi a novými (nebo právě překvapivě úplně stejnými) představami formulovanými zdánlivě vzdálenou a „cizí“ společností. To nám umožní prozkoumat nejen „cizí“, ale i naše vlastní linie a tím vzájemným dialogem pozměnit obojí.

Přejeme Vám zajímavé a obohacující zážitky.

Šádí Shanaáh,
Insaan: Česko-arabské centrum kulturního dialogu

A few words about the exhibition

Dear visitors,

welcome to the exhibition “Lines of Freedom: Contemporary Arab Caricature”. We present to you a fraction of the very rich work by Arab artists who specialize in caricatures. This fraction, however, is of high quality and encompasses three authors from three Arab countries.

Why have we decided to organize such an exhibition?
We were motivated by three reasons. First, (European) caricatures in connection with the Arab (or more precisely Muslim) world, and the reactions they generated, grabbed the public attention even in the Czech Republic and caused an extensive debate about the limits of freedom of expression. Second, the so-called Arab Spring made European societies aware of some attempts by certain Arab artists to penetrate the lines of freedom that had been politically and socially delimited in their own societies. Third, caricature as a genre opens up many possibilities. For example, it can point to things we have in common across different societies. It can also tell us something about particular social problems, sensitive topics, aspirations or hopes.

All these three reasons have a common link, explicit or implicit. Namely, it is the concept of lines or borders being crossed, pushed, determined, attacked and renegotiated, which subsequently reflect back on us and on the way we think. What is magical about these lines is the fact that they are socially constructed and therefore susceptible to changes that all of us can, at least in part, bring about and direct. Hence, even this catalogue and exhibition have redrawn these lines in some way.

In fact, that is our very goal: to offer a platform where our/your perceptions and ideas run into new information and different (or, perhaps surprisingly, the same) perceptions and ideas formulated by seemingly distant and “foreign” societies. Such encounters will help us not only to explore “foreign” lines but our own as well and, in the process, to change both.

We wish you an interesting and enriching experience.

Šádí Shanaáh,
Insaan: Czech-Arab Center for Cultural Dialogue

17/11/2016 – 16/1/2017
Centrum současného umění DOX
DOX Centre for Contemporary Art
Poupětova 1, 170 00 Praha 7

18 / 11 – 12 / 12 / 2016
Galerie W7 – Divadlo na cucky
Wurmova 7, 779 00 Olomouc

Insaan: Česko-arabské centrum kulturního dialogu je česká nevládní nezisková organizace, jejímž cílem je zprostředkování kulturního dialogu mezi českou a arabskou společností. Slovo „insaan“ znamená v arabštině „lidská bytost“ a je etymologicky spjato s arabskými slovesy „zapomínat“ a „družit se“ – tedy s dvěma vlastnostmi společnými pro všechny lidi na Zemi. Věříme v jedinečnost lidských bytostí a chceme různorodost jejich myšlenek a činností nabídnout široké veřejnosti namísto zjednodušujících kulturních, etnických nebo náboženských stereotypů. Je to právě odhalení existence lidské bytosti schované za zdí z předsudků, se všemi jejími nedokonalostmi a ušlechtilostí, které je naším záměrem a současně nástrojem v hledání společného porozumění.

Baraka: Centrum pro kultury severní Afriky a Blízkého východu je nezisková organizace, která vznikla v roce 2007 v Brně, působí však také v Praze a dalších regionech. Pořádá odborné i cestovatelské přednášky o kultuře, politice, historii či jazycích v daném regionu. Po arabských revolucích v roce 2011 se zúčastnila několika mezinárodních projektů, například budování kapacit tuniských žen aktivních v občanské společnosti či sdílení zkušeností českých novinářů a neziskových organizací s egyptskými aktivisty. Baraka chce přispívat k lepší informovanosti české společnosti o severní Africe a Blízkém východě a otevírat konstruktivní dialog v české společnosti i mezi regiony.

Člověk v tísni je nevládní nezisková organizace, která realizuje humanitární pomoc, dlouhodobé rozvojové projekty a podporuje snahy o demokratizaci a dodržování lidských práv. V České republice společnost Člověk v tísni realizuje programy sociální integrace, podporuje vzdělání a informovanost o světových a společenských problémech. Člověk v tísni každoročně organizuje mezinárodní festival dokumentárních filmů Jeden svět, jeden z největších festivalů o lidských právech na světě. Od svého založení v roce 1992 se společnost Člověk v tísni stala jednou z největších organizací svého druhu v post-komunistické Evropě a realizovala projekty ve více než čtyřiceti zemích.

Nadace Anny Lindhové (ALF) pro dialog kultur ve Středomoří je největší sítí organizací občanské společnosti, které se zabývají mezikulturním dialogem v EU, na Balkáně a v jižním a východním Středomoří. V každé ze 42 členských zemí sdružuje neziskové organizace, výzkumné a vzdělávací instituce včetně vysokých škol, kulturní organizace, obce či jednotlivce, aby společně přispívali k porozumění a pokojné koexistenci mezi zeměmi a regiony, pomáhali překonávat vzájemná nedorozumění a podněcovali spolupráci a dialog. Česká síť ALF, která finančně podpořila projekt „Porozumění skrze humor“, je koordinována z Ústavu mezinárodních vztahů v Praze.

Insaan: Czech-Arab Center for Cultural Dialogue is a Czech non-governmental organization. Our goal is to provide a platform for a cultural dialogue between the Czech and the Arab societies. The word “insaan” means a “human being” in Arabic and it is etymologically related to Arabic verbs “to forget” and “to socialize” - two characteristics common to all people on Earth. We believe in the uniqueness of each human being and we strive to offer the diversity of human thoughts and activities to the general public in place of simplifying cultural, ethnic or religious stereotypes. It is the very exposing of the existence of a human being hidden behind the wall of prejudices, with all his/her imperfections and nobility, which is our goal, and at the same time our tool, in the search for shared understanding.

Baraka: Centre for the Cultures of North Africa and the Middle East is an NGO founded in 2007 in Brno but active also in Prague and elsewhere. Baraka organizes lectures and talks about culture, politics, geography, history, and languages of the MENA region. After the Arab revolutions in 2011 Baraka got involved in several international projects, such as capacity building for Tunisian women active in civil society or exchange between Czech journalists and NGOs with Egyptian activists. Baraka wants to contribute to a more informed Czech society concerning the MENA region and aims for opening constructive debate within Czech society and with other regions.

People in Need (PIN) is a non-governmental, non-profit organization focusing on providing relief aid, development cooperation, and support of human rights and democratic freedoms. In the Czech Republic, People in Need implements social integration programs and supports informative and educational activities. PIN is also the organizer of the annual One World Documentary Film Festival – one of the largest human rights film festivals in the world. Established in 1992 by Czech journalists and former dissidents, PIN is today one of the largest organizations of its kind in post-communist Europe, and has implemented projects in over forty countries.

The Anna Lindh Foundation (ALF) runs the largest network of civil society organisations involved in the promotion of intercultural dialogue across Europe and the Mediterranean. It unites NGOs, educational, research and cultural institutions, local and regional authorities, and individuals in 42 countries across the EU, the Balkans and the southern and eastern Mediterranean. ALF’s aim is to contribute to mutual cooperation and dialogue between countries and regions to overcome misunderstanding and stereotypes and to support trust and peaceful coexistence. The Czech network, which has financially supported the project “Understanding through Humor”, is coordinated from the Institute of International Relations Prague.

Výstava v Centru současného umění DOX /
The exhibition at the DOX Centre for Contemporary Art

ORGANIZÁTOŘI / ORGANIZERS

ZA PODPORY / SUPPORTED BY

PARTNEŘI VÝSTAVY / EXHIBITION PARTNERS

DOX PARTNEŘI / DOX PARTNERS

DOX MEDIÁLNÍ PARTNEŘI / DOX MEDIA PARTNERS

Výstava v Galerii W7 – Divadlo na Cucky /
The exhibition at the Gallery W7 – The Na Cucky Theatre

ORGANIZÁTOR / ORGANIZER

ZA PODPORY / SUPPORTED BY

PARTNEŘI VÝSTAVY / EXHIBITION PARTNERS

Ochutnávka z tvorby „zlatého věku arabské karikatury“

Věra Vojtíšková

Přes potíže, s nimiž se arabský svět potýká, nebo právě i kvůli nim zažívá v současnosti arabská karikatura svůj zlatý věk. Arabští kreslíři svou tvorbou neustále prověřují a posouvají hranice společensky přijatelného v desítkách arabských novin a časopisů napříč regionem Blízkého východu a významně přispívají k rozvoji tohoto žánru v celosvětovém měřítku. Je jen škoda, že jak v jejich domovině, tak v cizině se na jejich díla upozorňuje celkem málo. A přitom mezinárodní ceny, udělované karikaturistům ať už za odvahu a/nebo kreativitu jejich tvorby, převahu umělců z Blízkého východu jasně ukazují.

Částečným zdůvodněním může být, že v Evropě se karikatura postupem času stala spíše žánrem, o nějž se zajímá pouze vzdělaná elita společnosti, zatímco v arabském světě má toto umění stále velice silný dopad. Zůstává totiž komunikačním kanálem pro oslovení publika, které by nikdy nečetlo analytický článek nebo si politického dění příliš nevšímá. Tuto skutečnost potvrzují autoři tvořící dvojjazyčně. Jedním z nich je Maročan Khalid Gueddar [český přepis a výslovnost: Chálid Keddár], který říká, že jeho tvorbu ve francouzštině čte pouze elita, ale arabskými karikaturami se baví lidé všech společenských vrstev. Svou roli zde hraje také jazyková realita arabského světa: Seriózní novinařina, včetně televizního zpravodajství, je založená na spisovné arabštině, která ale pro nikoho není přirozeným komunikačním prostředkem. V karikaturách se naopak často využívají arabské dialekty, tedy řeč, kterou spolu lidé opravdu hovoří.

Schopnost zjednodušení a dodání kritického podtónu jakékoli skutečnosti dělá z karikatury nebezpečnou zbraň, jíž se obávají mnozí mocní (či mocí nemocní). Za svou odvahu kritizovat moc, ať už je jejím zdrojem kdokoli a cokoli, však arabští karikaturisté platí vysokou daň: Čelí soudním procesům, vazbám, trestům odnětí svobody, zákazům cestování, zastrašování. Bývají pronásledováni a brutálně fyzicky napadáni, je jim vyhrožováno smrtí a někteří vykupují svobodu slova i cenou nejvyšší, tedy svým životem. Díla těchto umělců nebo i anonymních „lidových tvůrců“ jsou evidentně tak břitká, že shodně znervózňují rádoby sekulární režimy (více či méně zvolené), náboženské nomenklatury, královské rodiny, stejně jako zločinné organizace či vyšinuté jedince, kteří se snaží skrýt před kritikou za autoritou náboženství a respektem k němu. Pokud jde o nábožensky orientované nepřátele svobody slova, je nutné podotknout, že se rozhodně nejedná pouze o „ochránce“ „pravého“ islámu, ale také o různé křesťanské církve.

Po roce 2011 se díky dočasnému otevření prostoru pro svobodné vyjadřování a ještě více díky částečnému rozdrolení bariéry strachu objevilo mnoho tvůrčích přístupů k žánru karikatury a komiksu. Vzniklo mnoho alternativních časopisů a zinů (amatérských periodik), blogů a internetových stránek věnovaných komiksu a karikatuře, bylo vytvořeno i mnoho grafických románů. Jednotlivá díla se od sebe liší osobitými narativními a výtvarnými postupy a mezi umělci je těžké najít z hlediska estetiky, užité techniky nebo i z hlediska obsahu určitou spojnici a společné rysy. Na čem se ale mnoho tvůrců karikatur či komiksů shodne, je celkem radikální přístup k politickým otázkám. Na tento výrazný aspekt se také soustředí výstava Linie svobody, věnovaná politické karikatuře reflektující téma lidských práv.

Mnoho arabských tvůrců, včetně vystavovaných umělců, se vyjadřuje kriticky k režimům vládnoucím v jejich domovinách, upozorňují na porušování lidských práv, korupci a absurditu, s níž se musí vypořádávat nejen umělci, ale všichni obyvatelé těchto zemí. S kritičností a zpracováním kontroverzních či pouze citlivých témat samozřejmě úzce souvisí fenomén nejrůznějšího omezování svobody slova: cenzury, útoků na periodika, jejich vydavatele, samotné tvůrce a v poslední době také na publikum.

Díky možnostem hypermediálního prostoru mohou autoři cenzuru a limitovanost tradičních médií (především tedy tištěných novin a časopisů) obcházet, takže se návrat k předchozímu statu quo zdá nemyslitelný. Někteří autoři svá díla publikují takřka výhradně na internetu a sociálních médiích. To je případ také dvou umělců zastoupených na výstavě Linie svobody: jak Khalid Albaih [český přepis a výslovnost: Chálid al-Béh], tak Nadia Khiari [česky: Chijárí] publikují svou tvorbu především na Facebooku a Twitteru. Oba se taktéž díky sociálním médiím proslavili po celém světě (nejen arabském), protože byli schopni promptně reagovat na překotné události roku 2011. Rovněž karikaturisté zaměstnaní v tištěných periodikách často na internetu zveřejňují svá díla odmítnutá editory. Karikatury a komiksy se také staly mnohem více než dříve vyjadřovacím prostředkem nadšených amatérů, kteří ale mohou zaplatit úplně stejnou cenu jako jejich profesionální kolegové.

Události roku 2016 nicméně ukazují, že volnost poskytovaná hypermediálním prostorem ani jeho částečná anonymita nejsou všespasitelné a že pouhé sdílení obličeje rozesmátého prezidenta, kterému někdo dokreslil mickeymousovské uši, vás může přivést na tři roky do vězení, jak se stalo Amru Núhánovi v Egyptě. Jordánský spisovatel Náhid Hattar byl kvůli zveřejnění a sdílení karikatury parodující politický islám (především jeho nejzhůvěřilejší podobu, tzv. islámský stát), který islám zotročuje na úroveň nástroje pro jakékoliv cíle, nejprve pohnán k soudu a před jednou z ammánských soudních budov vinou nedostatečné bezpečnostní ochrany zastřelen. Přičemž o tom, že mu je soustavně vyhrožováno smrtí, jordánská policie velmi dobře věděla. (Důvodem Hattarovy vraždy však může být stejně dobře jako tato karikatura jeho otevřená podpora syrského prezidenta Baššára al-Asada. Je nicméně nepochybné, že jordánské úřady vrahovi jeho úkol velice ulehčily, když se rozhodly Hattara soudit pro takovou banální aktivitu, jako je šíření karikatury na soukromém facebookovém účtu.) Oba zmíněné případy jsou velice důležité, protože naznačují, že do nebezpečí se nedostávají pouze tvůrci karikatur, ale také jejich publikum.

Úděl Náhida Hattara bohužel není v kontextu arabské karikatury výjimkou. Nejen Palestinci dodnes nezapomněli na Handalu a jeho tvůrce Nádžího al-Alího, který byl v roce 1987 zavražděn v londýnském exilu, a dodnes se neví, zda jeho katy byly izraelské tajné služby nebo některá z palestinských frakcí. Ve svých karikaturách se totiž neohroženě vysmíval komukoli, kdo si to zasloužil. Dodnes nevyjasněné jsou také vraždy alžírských kreslířů Brahima Guerrouiho [český přepis a výslovnost: Ibráhím Qarawí] a Muhammada Dorbana z devadesátých let 20. století. Během boje proti libyjskému diktátorovi Muammaru al-Qaddáfímu byl v roce 2011 zavražděn začínající kreslíř Qajs al-Hilálí, poté co zveřejnil diktátorovy karikatury, a revolucionáři jimi polepili zdi snad ve všech libyjských městech. V Sýrii se mezi jinými z Asadových věznic nevrátil karikaturista Akram Raslán.

Další Syřan, Alí Ferzat, odešel do exilu, poté co byl v roce 2011 unesen Asadovými pohůnky a jako varování mu byly zpřeráženy ruce, aby syrského prezidenta již nemohl ve svých kresbách parodovat. Ze strachu o svůj život Sýrii po výhrůžkách opustil také Syřan palestinského původu Hání Abbás. V exilu žije mnoho alžírských umělců, mezi nimi například Kabyl Alí Dilem, který má za sebou více než 50 soudních případů a jemuž je konstantně vyhrožováno smrtí. Maročan Khalid Gueddar [Chálid Keddár], autor emblematické karikatury, kde přední političtí představitelé arabského světa křičí: „Pryč s lidem!“ a „Všichni jsme Ben Ali!“, zatím svou vlast neopustil, přestože byl několikrát zatčen, souzen i odsouzen (kvůli karikaturám zesměšňujícím mimo jiné marockého krále). Výhrůžky smrtí mu totiž začaly chodit až v roce 2016. Podobný osud sdílí v sekulárním Jordánském království Osama Hajjaj [Usáma Hadžádž], kterému rovněž islámský stát pro jeho karikatury opakovaně vyhrožuje smrtí.

V Egyptě byl na několik dnů zadržen Islám Gawish [česky: Gáwíš], obviněný z vedení neoprávněného facebookového účtu. Na něm totiž publikuje své jednoduché a velice populární kresby. Jiný egyptský umělec, který je v současné době pro svou tvorbu ve vězení déle než půl roku, je spisovatel Ahmed Nádží. Důvodem byl jeho grafický román *Užij života*. Uvězněn byl také palestinský karikaturista Mohammad Saba'aneh [česky: Muhammad Sabá'ina], když ho v roce 2013 izraelská správa odsoudila, protože se jeho práce objevily v knize vydané jeho bratrem, členem Hamásu. Komplikované postavení palestinských autorů (a četnost mocenských center) dokládá skutečnost, že jindy Sabá'inovi vyhrožovali smrtí kvůli karikaturám svého vůdce příznivci Hamásu. V roce 2015 pak byl Muhammad Sabá'ina vyšetřován policií palestinské samosprávy na popud palestinského prezidenta Abbáse (z konkurenčního hnutí Fatah) kvůli ztvárnění Proroka Muhammada jako posla světla a lásky!

Je také nutné zmínit velké množství umělkyň tvořících vynikající karikatury, komiksy a grafické romány. Asi nejslavnější karikaturistkou z arabského světa je Tunisanka Nadia Khiari [česky: Chijárí]. S její postavičkou kocoura Willise z Tunisu se mohou seznámit také návštěvníci výstavy Linie svobody. Že se ani ženám nevyhýbají výhrůžky a pronásledování, dokládají další dvě tvůrkyně, oceněné nejrůznějšími cenami: Egypťanka Doaa Eladl [český přepis a výslovnost: Do'á al-Adl] a její palestinská kolegyně Majda Shaheen [česky: Madžda Šáhín]. Obě totiž čelily hrozbám smrti od islamistických extrémistů, Madžda kvůli svým karikaturám zacíleným na hnutí Hamás. Libanonská kreslířka Lena Merhej [česky: Mirhadž] musí se svými kolegy, spoluzakladateli komiksového časopisu *Samandal* [Salamandr], „pouze“ splácet likvidační pokutu 20 tisíc USD. Soud jim ji udělil na základě žaloby iniciované katolickou církví kvůli Lenině karikatuře zobrazující kněze v plamenech.

Bohužel se této pulzující scéně arabských kreslířů a komiksových umělců mimo arabský svět a specializované kruhy věnuje celkem málo pozornosti, přestože jazyk nemusí být žádnou překážkou: Například dva veteráni arabské karikatury, Syřan Alí Ferzat a Iráčan Abdul Raheem Yassir [česky: Abd-ar-Rahím Jásir], totiž pro svou tvorbu jazyk vůbec nepotřebují. O srozumitelnosti poselství pana Jásira se lze přesvědčit mimo jiné na výstavě Linie svobody. Mnoho arabských umělců je také bilingvních a publikují svá díla jak arabsky, tak v některém z evropských jazyků (většinou v návaznosti na koloniální dědictví). To je případ i dvou umělců představených v rámci výstavy Linie svobody: Kocour Willis Nadii Chijárí mluví, tak jako mnoho Severoafričanů, arabsky (ať už spisovně nebo častěji tuniským dialektem) a francouzsky. Chálid al-Béh, který pochází ze Súdánu, ale žije v Qataru, tvoří své karikatury jak arabsky, tak anglicky, často se ale i on spoléhá pouze na expresivnost obrazu. Někteří umělci pak na internetu zpřístupňují svou tvorbu nearabskému prostřednictvím překladů svých děl. Příkladem je Egypťan Andeel [česky: Andíl] pracující pro dvoujazyčný internetový deník *Mada Masr.*

Zájemci o další informace o arabských karikaturách si mohou opatřit knihu Fedwy Malti-Douglas a jejího manžela Allena Douglase *Arab Comic Strips* (Indiana University Press, 1994) nebo sborník uspořádaný Fatmou Müge Göçek *Political Cartoons in the Middle East* (Markus Wiener Publications, 1998). Pokud jde o současné dění na poli arabské karikatury, jsou výbornými zdroji: blog Jonathana Guyera Oum Cartoon http://oumcartoon.tumblr.com/ nebo internetové stránky neziskových organizací Cartooning for Peace http://www.cartooningforpeace.org/en/ a Cartoonists Rights Network International http://cartoonistsrights.org/home/ nebo mezinárodní platformy Cartoon Movement http://www.cartoonmovement.com/p/7351. Na těchto stránkách je rovněž možné si povšimnout, kolik autorů oceněných těmito organizacemi za svou tvorbu a odvahu pochází z Blízkého východu. Soubor odkazů na především libanonské autory a jejich práce lze nalézt na stránkách knihovny Americké univerzity v Bejrútě: http://aub.edu.lb.libguides.com/c.php?g=276541 & p=1842965. A koho by zajímala „prehistorie“ arabské karikatury, může prolistovat první arabský satirický časopis vytvořený průkopníkem tohoto umění, Egypťanem Yaqubem Sanu [český přepis a výslovnost: Ja'qúb Sannú'] https://archive.org/details/uufabnazrah01annyuoft.

A taste of “The Golden Age of Arab Caricature”

Věra Vojtíšková

Despite the difficulties that the Arab world faces, or perhaps because of them, Arab caricature is experiencing its Golden Age. Arab cartoonists and their works constantly verify and push the boundaries of what is socially acceptable in dozens of Arabic newspapers and magazines across the Middle East region, and contribute significantly to the development of this genre on a worldwide scale. It's shame then that in their homeland and abroad their work is not highlighted quite so much. At the same time, international prizes awarded to cartoonists, whether for the courage and/or creativity of their work, clearly indicate the predominance of artists from the Middle East.

A partial explanation for this may be that, in Europe, the cartoon has gradually become a genre which interests only the well-educated elite of society, while in the Arab world this art still has a very strong impact. Indeed, it remains a communication channel to reach the audience who would never read analytical articles or do not take notice of political events. The existence of authors producing their works bilingually confirms this. One of them, a Moroccan named Khalid Gueddar, says that elites only read his works in French whereas people of all social classes are entertained by Arabic language caricature. A certain role is also played by the linguistic reality of the Arab world: serious journalism, including television news, is expressed in the Modern Standard Arabic, which isn't a natural means of communication for anyone. The cartoons, by contrast, often employ the Arabic dialects, languages that people really use to speak to each other.

The ability to simplify and incorporate critical undertone to anything makes caricature a dangerous weapon, which is feared by many people in power (or sick with power). However, for their courage to critique power, whoever or whatever its source may be, Arab cartoonists pay a heavy price: they face lawsuits, detainment, imprisonment, travel bans or intimidation. They are persecuted, brutally beaten, threatened with death, and in the end some pay the highest price for freedom of speech with their lives. Works by these artists, or even anonymous “folk artists”, are evidently so trenchant that they upset the would-be secular regimes (more or less elected), religious nomenclatures, royal families, as well as criminal organizations or deranged individuals who try to hide from criticism behind religious authority and respect for it. Regarding the religiously tinted enemies of freedom of expression, it should be noted that it certainly doesn't concern only the “protectors” of the “true” Islam, but also various Christian churches.

After 2011, due to a temporary openness in the sphere of free expression and due even more to the partial crumbling of the barriers of fear, many creative approaches to the genre of caricature and cartoon emerged. Many alternative magazines and zines (amateur periodicals), blogs and websites devoted to caricatures and cartoons arose and many graphic novels were also created. Individual works differentiate themselves from one another by distinctive narrative and artistic approaches and it is difficult to find a specific connection or commonality among the artists in terms of the aesthetics or technology used, or even in terms of the content. Regardless, many creators of either cartoons or comic strips have in common a quite radical approach to political issues. This significant aspect is also in the focus of the Lines of Freedom exhibition, dedicated to political caricature reflecting the theme of human rights.

Many Arab authors, including artists in the exhibition, express critical positions towards the ruling regimes in their homelands and draw attention to the human rights violations, corruption and absurdity that not only the artists, but all the inhabitants of these countries, must face. The critique and treatment of controversial or merely sensitive subjects is, of course, closely related to the phenomenon of myriad restrictions on freedom of speech: censorship, attacks on periodicals, their publishers or the artists themselves, and more recently also on the recipients and users of these works.

Thanks to the possibilities of hypermedia space, the authors can circumvent the censorship and limited nature of traditional media (i.e. mainly printed newspapers and magazines), such that a return to the former status quo seems unthinkable. Some authors publish their works almost exclusively on the Internet and social media. This is indeed the case of two artists represented in the exhibition Lines of Freedom: Khalid Albaih and Nadia Khiari both publish their works mainly on Facebook and Twitter. Thanks to social media, both have become famous worldwide (not only the Arab world), because they were able to promptly respond to the precipitous events of 2011. Cartoonists also employed by print periodicals often use the Internet to publish their works. More than ever, cartoons and comic strips have also become the means of expression for enthusiastic amateurs, who unfortunately may end up paying the exact same price as their professional colleagues.

The events of 2016, however, show that the freedom provided by the hypermedia space, or its partial anonymity, is not a panacea. The mere sharing of the smiling face of the President with Mickey Mouse ears sketched on, can bring one to prison for three years, as happened in Egypt to Amr Nouhan. Jordanian author Nahid Hattar had been brought to trial for publishing and sharing cartoons parodying political Islam (not least its most decayed form, i.e. Islamic State) which reduces Islam purely to a tool for the simple achievement set goals. He was ultimately shot outside of an Amman courthouse owing to a lack of security protection despite the Jordanian police knowing full well of the constant threat to his life. (As well as for this caricature, Hattar's murder may well have owed to his open support for Syrian President Bashar al-Assad. There is, however, no doubt that the Jordanian authorities made the murderer's task very simple for him when they decided to try Hattar for such banal activities such as distribution of cartoons on a private Facebook account.) Both of the above-mentioned cases are very important because they suggest that not only the creators of the caricatures but also their “consumers” get in danger.

Nahid Hattar's destiny is unfortunately not an exception in the context of the Arab cartoon. The Palestinians themselves have still not forgotten Handala and his creator Naji al-Ali, who was murdered in 1987 while in exile in London. It is still not known whether his assassins were Israeli secret services or any of the Palestinian factions. In his cartoons he indeed boldly ridiculed anyone who deserved it. The murders of Algerian cartoonists Brahim Guerroui and Mohamed Dhorben in the nineties of the 20th century have also remained unsolved to this day. During the fight against the Libyan dictator Muammar al-Qaddafi the upstart cartoonist Qays al-Hilal was assassinated in 2011, after he published caricatures of colonel al-Qaddafi and revolutionaries plastered the walls with them in perhaps every Libyan city. In Syria, cartoonist Akram Raslan, as well as others, never made it out of Assad's prisons.

Another Syrian, Ali Ferzat, went into exile after he was kidnapped in 2011 by Assad's helpers and, as a warning, they shattered his hands so that he could no longer parody the Syrian president in his drawings. Hani Abbas, a Syrian of Palestinian origin, also left Syria in fear for his life after threats were made against him. Many Algerian artists live in exile, among them Kabyle Ali Dilem, who has undergone more than 50 court cases and lives under constant threat to his life. A Moroccan, Khalid Gueddar, author of emblematic cartoons where the potentates of the Arab world shout: “Out with the people!” and “We are all Ben Ali!”, has not yet left his country, even though he has been repeatedly arrested, tried and convicted (for cartoons ridiculing the King of Morocco among others). His own death threats began in 2016. In the secular Kingdom of Jordan, Osama Hajjaj shares a similar fate of repeated death threats by Islamic state for his cartoons.

In Egypt, Islam Gawish was detained for several days and accused of keeping an unauthorized Facebook account. He had published on it his simple and very popular artwork. Another Egyptian artist, who has currently been in prison for his works for more than half a year, is the writer Ahmed Naji. The reason for this was his graphic novel "The Use of Life". The Palestinian cartoonist Mohammad Saba'aneh was also arrested when in 2013 an Israeli court convicted him because his works appeared in a book published by his brother, who is a member of Hamas. The complicated status of Palestinian writers (and the breadth of power centers) is illustrated by the fact that at other times Saba'aneh received death threats from Hamas supporters because of his caricatures of their leader. In 2015, Muhammad Saba'aneh was investigated by the police of the Palestinian Authority at the request of Palestinian President Abbas (from the rival Fatah movement) for a rendition of the Prophet Muhammad as a messenger of love and light!

The large number of female artists creating excellent cartoons, comic strips and graphic novels also deserves mention. Probably the most famous female caricaturist of the Arab world is the Tunisian, Nadia Khiari. Visitors to the Lines of Freedom exhibition can see the character of the cat, Willis from Tunis. The fact that even women fall victim to threats and harassment is illustrated by two other artists who have been awarded various prizes: the Egyptian Doaa Eladl and her Palestinian colleague Majda Shaheen. Both have faced death threats from Islamic extremists, Majda for her caricatures targeting Hamas. "Fortunately", the Lebanese painter Lena Merhej "only" has to pay a bankrupt-inducing fine of $20,000 along with her colleagues and co-founders of the comic magazine Samandal (Salamander). The court imposed it on them on the basis of an action initiated by the Catholic Church for Lena's caricature depicting a priest in flames.

Unfortunately, sparse attention is paid to the lively scene of Arab cartoonists and comic artists outside of the Arab world and specialized circles despite the fact that the language may be no obstacle. For example, two veteran Arab cartoonists, Syrian Ali Ferzat and Iraqi Abdul Raheem Yassir, don't even need language in their work at all. The clarity of the message of Mr. Yassir, among others, to be seen at the exhibition Lines of Freedom, is unmistakable. Many Arab artists are also bilingual and publish their works both Arabic and in one of the European languages (mostly in connection with the colonial heritage). This is the case of two artists presented in the exhibition Lines of Freedom: Willis the Cat by Nadia Khiari speaks like so many North Africans in Arabic (whether the Modern Standard one or, even more often, in the Tunisian dialect) and in French. Khalid Albaih, who comes from Sudan but lives in Qatar, creates his cartoons both in Arabic and English but often relies solely on the expressiveness of the image. Some artists use the Internet to make their works available to a non-Arab audience through translations of their works. (For example, Egyptian Andeel who works for the bilingual online journal Mada Masr.)

Those who would like to know more about Arab caricature can get the book by Fedwa Malti-Douglas and her husband, Allen Douglas, Arab Comic Strips (Indiana University Press, 1994), or a collection arranged by Fatma Müge Göçek, Political Cartoons in the Middle East (Markus Wiener Publications, 1998). Regarding the current happenings in the field of Arab cartoons, some excellent sources are: the blog of Jonathan Guyer, Oum Cartoon http://oumcartoon.tumblr.com/ or the websites of NGOs Cartooning for Peace http://www.cartooningforpeace.org/en/ and Cartoonists Rights Network International http://cartoonistsrights.org/home/ or the international platform Cartoon Movement http://www.cartoonmovement.com/p/7351. On these pages, it is notable how many authors, awarded by these organizations for their work and courage, come from the Middle East. The collection of links to mainly Lebanese authors and their works can be found on the website of the American University in Beirut's library http://aub.edu.lb.libguides.com/c.php?g=276541 & p=1842965.

Those who would be interested in the “prehistory” of Arab cartoon, can skim through the first Arab satirical magazine created by the pioneer of this art, Egyptian (and Italian) Yaqub Sanu: https://archive.org/details/uufabnazrah01annyuoft.

Abd-ar-Rahím Jásir (*1951) je přední irácký karikaturista. Vystudoval výtvarné umění na Bagdádské univerzitě. Své práce začal publikovat v roce 1970, přičemž od roku 1971 kreslil v časopisech *Majalaty* a *Mizmar* karikatury pro děti. V letech 1980 až 1990 působil jako malíř v dětské programové sekci v Institutu televize a médií. Jeho díla byla vystavena nejenom v Iráku, ale i v zahraničí, např. v Japonsku, Velké Británii, Egyptě či Itálii. Abd-ar-Rahím Jásir získal mnohá regionální a mezinárodní ocenění. V roce 2013 byl magazínem kritiků *Observer* zařazen mezi deset nejlepších umělců, kteří vystavují na festivalu *La Bienale di Venezia*. V témže roce agentura Uyoun zvolila Jásira nejlepším iráckým karikaturistou. Abd-ar-Rahím Jásir aktuálně žije a pracuje v Bagdádu.

Abdul Raheem Yassir (*1951) is a leading Iraqi cartoonist. He studied Fine Arts in the Faculty of Fine Arts at Baghdad University. In 1970 he started publishing his paintings and drawings. Since 1971 he worked as a cartoon painter for Majalaty and Mizmar magazines. Between 1980 and 1990 he worked as a painter in the childrens' programs division of the Institute of Television and Media. He has collaborated with many cultural magazines, organisations and artistic groups. His works were exhibited not only in Iraq, but also abroad, e.g. in Japan, UK, Egypt and Italy. Abdul Raheem Yassir has received a lot of domestic and international prizes, moreover he was selected by the Observer Magazine critics as one of the best ten artists participating at the Bienale di Venezia Festival in 2013. In the same year the, Uyoun Agency selected him as the best Iraqi caricaturist. Abdul Raheem Yassir currently lives and works in Baghdad.

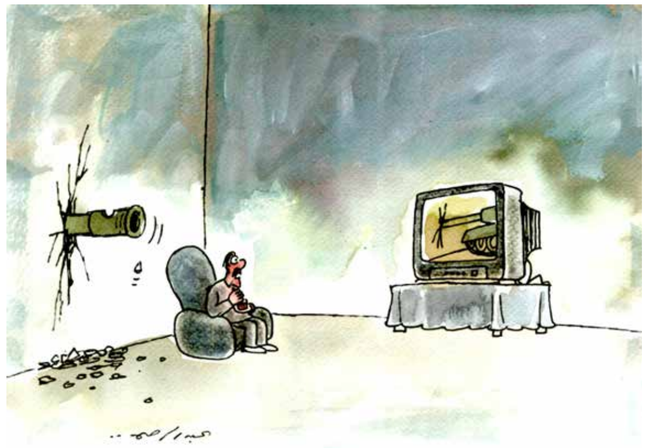

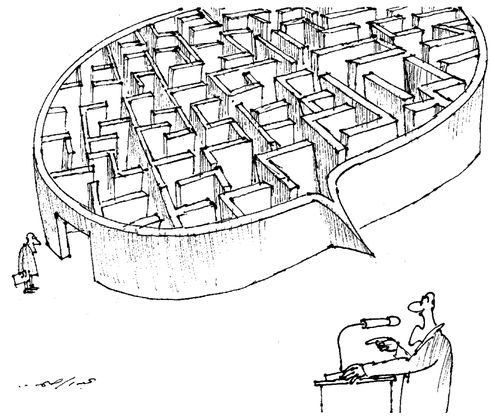

(1989)

Události, zprávy a okolní dění nás natolik zahrnují a obklopují, až dokonce určují i naše rysy do té míry, že tisk by se zdál bezobsažný ve srovnání s tím, kým jsme skutečně uvnitř.

Events, news and the surrounding actions always contains and surrounds us that even draws our features, to a level that press would look empty to what we really are inside.

(1989)

Je ironické ptát se na tvůj názor, pokud jej nemůžeš projevit svobodně...

The irony of asking your opinion in something while you can't say it freely...

(2006)

Na téhle planetě vždycky byly a dále jsou války tak blízko, kdekoliv jsme, na našich ulicích, dokonce u nás doma, smrt je blízko, ale my jsme zaneprázdněni jejich sledováním.

In the spot on this planet, there were and still are ongoing wars close to us wherever we are, in our street and even reaching out homes, death is so close and we are busy following it up.

(2009)

Kdykoliv se stane zločin nebo teroristický čin, vidíme jen masku, a ne skutečné rysy těch, jejichž rozum byl vymýcen, což je svedlo k teroru a krutosti.

The mask we always see whenever there is a crime and terror, always hides the features of people who have suffered an eradication to their mind which lured them into creating terror and savagery.

(2015)

Proslovy, které slýcháme od jiných, kteří neznají řešení našich problémů ani je nejsou schopni konceptuálně uchopit, nás vrhá do spleti, kterou je těžké vyřešit nebo se z ní vymanit.

The speeches we always listen to, from others, who don't have the solutions nor the conceptual understanding of our struggles, turns us into a maze hardly to be solved or to reach an exit path.

Nádja Chijárí (*1973) je významná tuniská malířka a karikaturistka. Hlavní postavou jejích karikatur je kocour jménem Willis z Tunisu. Tato postavička se zrodila ve čtvrtek 13. ledna 2011 jako reakce na projev odstupujícího prezidenta Tuniska, který mimo jiné sliboval svobodu slova. Na počátku stálo přání autorky sdílet pomocí Facebooku své pocity o historickém okamžiku, který Tunisané prožívali. Svým ironickým humorem kocour komentoval aktuální dění. Facebooková stránka s názvem WillisFromTunis byla tehdy navštěvována 20 přáteli, nyní ji sleduje více jak 46 tisíc osob. Nádja Chijárí vydala sbírku svých prací a působí také v několika médiích (*Siné Mensuel, Courrier International, Zélium*). Na mírovém setkání karikaturistů v Cannes získala *Cenu Honoré Daumiera*, v roce 2013 pak titul Doctor Honoris Causa na univerzitě v Lutychu a rok poté ve Forte dei Marmi mezinárodní cenu politické satiry, následovala další ocenění. Nádja Chijárí aktuálně žije a pracuje v Tunisu.

Nadia Khiari (*1973) is a distinguished Tunisian painter and cartoonist. Her main cartoon character, a tomcat called Willis from Tunis, was born on Thursday, 13 January, 2011, during a speech of the falling president of Tunisia, promising, among other things, freedom of expression. Initially the Willis cartoons were a way to share the author's feelings and reflections of the historical revolutionary events Tunisians were going through. With a tone of wry humor, the tomcat chronicled the daily news. The Facebook page called WillisFromTunis was being visited by about twenty friends at that time, now Willis has over 46 thousand followers. Nadia Khiari has also drawn for media (Siné Mensuel, Courrier International, Zélium) and has released a collection of her works. She has received great number of prizes: the Award Honoré Daumier at the Cartooning for Peace meeting in Caen, the insignia of Doctor Honoris Causa of the University of Liège in 2013, the international prize of political satire in Forte dei Marmi in 2014, The Agora Med Price in Genova in 2015 and The Couilles au Cul at the Off of Off Festival of Angouleme in 2016. Nadia Khiari currently lives and works in Tunis.

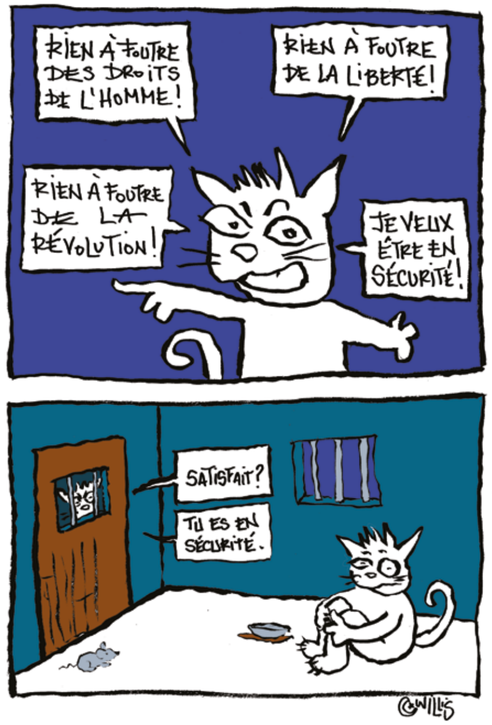

Lignes rouges / Červené linie / Red Lines (2015)

Červené linie – zákaz překračování.
Red lines – no trespassing.

Zde jsem chtěla ukázat, jak naše společnosti (nejen ta, ze které pocházím) vytyčují hranice svobody slova. A stejně jako je kočka zamotaná do klubka vlny, hranice svobody jsou svazující, paralyzující.

Here the idea is to show how our societies (not only mine) draw limitations on the freedom of expression. And like for a cat wrapped in a ball of wool, the boundaries of freedom become constraining, paralysing.

Urgence / Výjimečný stav / Emergency (2011)

V případě výjimečného stavu je na veřejných místech zakázáno sdružování více jak tří osob.
„Ať vás ani nenapadne se ke mně přiblížit!!!"
„Ale... tatínkááá..." Čtvrtek, 17. 2. 2011:
Výjimečný stav trvá.

In case of state of emergency gathering of more than three persons in public places is prohibited.
"Don´t you even think of coming closer to me!"
"But... daddy..." Thursday 17 February 2011:
State of emergency continutes.

Téma kresby se týká výjimečného stavu, vyhlášeného v roce 2011, který platí dodnes. Různá omezení spojená s vyhlášením výjimečného stavu se mohou zdát absurdní: zakazuje se například shromažďování více než tří osob na veřejných místech. Pokud by byl tento zákaz opravdu vynucován, devadesát procent populace by mělo problémy.

This drawing tackles the subject of the state of emergency declared in 2011 which has been in effect until today. The various restrictions connected to the state of emergency could appear absurd: a ban on gatherings of more than three people in public spaces. If this ban was really applied, 90% of the population would have problems.

Prison / Vězení / Prison (2016)

„Kašlu na lidská práva! Kašlu na revoluci!"
„Kašlu na svobodu! Chci být v bezpečí."
„Spokojený? Teď jsi v bezpečí."

"I don´t give a damn about human rights!
I don´t give a damn about revolution!"
"I don´t give a damn about freedom! I want security!"
"Happy now? You are in security."

Bezpečnostní situace v Tunisku je velmi obtížná, všudypřítomná nestabilita a strach některé lidi vedou k tomu, že dávají přednost bezpečnosti před svobodou. Nesnáším takové řeči. Během diktatury jsme žili ve vězení pod širým nebem. Nechci to zažít znovu.

The security situation in Tunisia is very difficult, widespread instability as well as fear make certain people prefer security over freedom. I cannot stand this way of talking. During the time of dictatorship we were living in a prison under open skies. I do not want to live this again.

Liberté vs peur / Svoboda vs. strach / Freedom vs Fear (2015)

Svoboda. – Strach. Strach. Strach. Strach. Strach. Strach. Freedom. – Fear. Fear. Fear. Fear. Fear. Fear.

V této kresbě jsem chtěla poukázat na dilema spojené s touhou po svobodě a strachem, který tuto touhu omezuje. Pokud jsme připoutaní ke strachu (strachu z terorismu, strachu z násilí, strachu z ostatních atd.), je těžké být svobodný. Je to trochu schizofrenní.

In this drawing I wanted to show the dilemma of longing for freedom and the fears which restrain this longing. When we are chained to a fear (fear of terrorism, fear of violence, fear of others, etc.), being free is difficult. It is a bit schizophrenic.

Amour vs violence / Láska vs. násilí / Love vs. Violence (2016)

Když vidíme tohle... Když vidíme tohle...
When we see this... When we see this...

Touto kresbou jsem chtěla poukázat na jednu skutečnost: Násilí obtěžuje mnohem méně než láska. Fotografie mladého páru líbajícího se před objektivem fotoaparátu vyvolala na sociálních sítích skandál. Ten polibek byl vnímán jako ostudný.

Through this drawing, I wanted to illustrate one fact: violence is less disturbing than love. A photograph of a young couple kissing in front of a camera provoked a scandal on social media, their kiss was considered a shame.

Chálid al-Béh (*1980) je súdánský nezávislý politický karikaturista. Narodil se v rumunské Bukurešti. Své karikatury publikuje na sociálních médiích na profilu „Khartoon!“, což je slovní hříčka spojující „karikaturu – cartoon“ a súdánské hlavní město „Chartúm“. Al-Béh své práce vydává v mnoha zahraničních médiích, například v *The Atlantic*, *PRI* nebo *NPR*. Publikuje také politické komentáře, například v *The Guardian* nebo v televizi *Al-Džazíra*. Vystavoval na skupinových projektech, například „Do It“ ve Spojených arabských emirátech, „RE:BELLION // RE:LIGION // RE:FORM - Artistic Action in Times of Crisis“ v německém Cvikově, ale i na sólových výstavách, například v Galerii 1After360 v Indii, the Arab American National Museum v americkém Michigenu, na McGill University v kanadském Montrealu, na Edge of Arabia v Londýně nebo letos na Virgina Commonwealth University v Kataru. Od roku 1990 žije a pracuje v Dauhá v Kataru.

Khalid Albaih (*1980) is a Sudanese artist and political cartoonist born in Bucharest, Romania. He publishes his cartoons on social media under “Khartoon!,” a word play on cartoon and Khartoum, the capital of Sudan. Albaih has published his cartoons widely in international publications including The Atlantic, PRI, and NPR, in addition to his written social and political commentary in publications such as The Guardian and Al Jazeera. His work has been exhibited in group exhibitions including “do it [in Arabic]” (Sharjah, UAE, 2016) and “RE:BELLION // RE:LIGION // RE:FORM - Artistic Action in Times of Crisis” (Zwickau, Germany, 2015) as well as solo exhibitions at Virgina Commonwealth University (Doha, Qatar, 2016), 1After360 Gallery (New Delhi, India, 2016), the Arab American National Museum (Dearborn, MI, 2015), McGill University Montreal, 2014), and Edge of Arabia (London, 2013). He currently lives and works in Doha, Qatar, where he has been based since 1990.

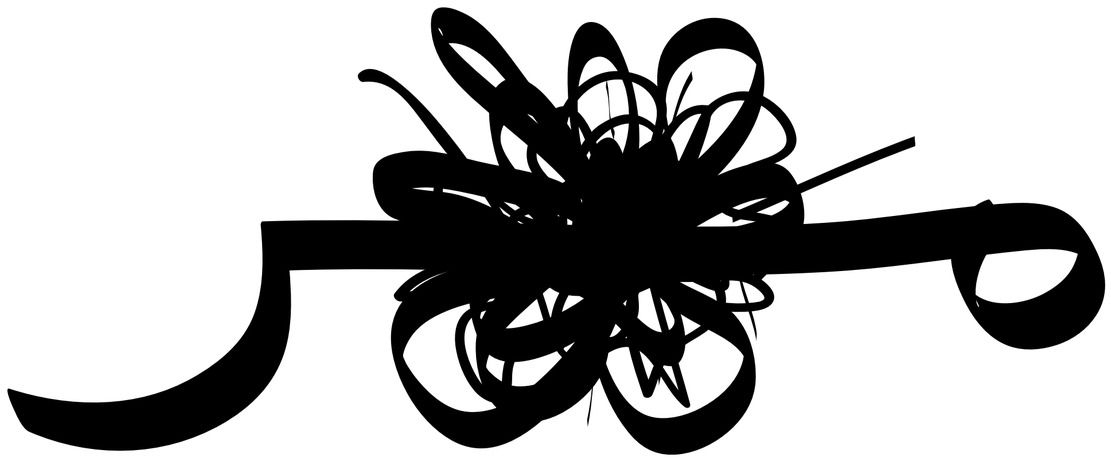

Akram Raslán / Akram Raslan (2015)

Jeho tužka o tom bude vždy vypovídat.
Syrský karikaturista Akram Raslán byl
po dvouletém mučení zabit ve vězení.

Nesetkal jsem se s Akramem Raslánem, ale vždycky jsem o něm věděl. Nerad dělám tyhle umělecké pocty. Ale v tomto případě je to ze srdce. Skutečně jsem totiž doufal, že se dostane z Asadových věznic. Ale stejně jako mnozí jiní, ani on nepřežil. Asad zabíjí naději v Sýrii.

I didn’t know Akram Raslan but I always knew of him. I hate doing these tribute artworks. But this one came from my heart as I really had hope that he would come out of Assad prisons. But like many, he never made it alive. Assad kills hope in Syria.

Žebrák / Beggar (2015)

Jsem nezávislý politický karikaturista, který publikuje hlavně na sociálních médiích. Sociální média mohou být velmi informativní, ale zároveň vedou k tomu, že jsme líní něco v reálném světě dělat pro to, čemu dáváme „Like“.

I am an independent political cartoonist that publishes mainly on social media. Social media can be informative but can also make you very lazy to deal with issues you “Like” on social media in the real world.

Občanský žurnalismus v Sýrii /
Citizen Journalism in Syria (2013)

Výraz „občanský žurnalista“ byl hojně používaný během arabského jara k popisu těch (většinou nenovinářů), kteří riskovali a stále riskují své životy, aby zprostředkovali „skutečné“ události zbytku světa.

The term “citizen journalist” was used excessively during the Arab spring to refer to those (mostly non-journalists) who risked and still risk their lives to share the “real” news with the rest of the world.

Egypt (2012)

Egypt, to je binec.

Egypt is a mess.

Utíkej! / Run! (2016)

Karímán Abú-l-Džadájil byla na olympiádě v Riu v roce 2016 první Saúdkou, která běžela na 100 metrů. Nedostala se do kvalifikace, ale dala mnoha saúdským, arabským a muslimským dívkám naději bojovat proti tradici a nevědomosti. Afghánka Kímijá Júsefí také závodila v šátku a dresu pokrývajícím celé tělo; doběhla poslední.

In Rio 2016 Olympics Kariman Abuljadayel was the first Saudi to run 100m. She didn’t qualify but she gave lots of Saudi, Arab and Muslim girls hope in fighting tradition and ignorance. Afghanistan’s Kamia Yousufi also raced in a hijab and full bodysuit, finishing last.